

## Omejitve avtorske pravice za namene izobraževanja

SAŠA KRAJNC

**Povzetek** V dobi digitalnih tehnologij, spletnih medijev in družbenih omrežij je širši javnosti omogočen tako rekoč neomejen dostop do informacij. Zdi se, da se temeljna pravica do izobraževanja danes lahko uresničuje bolj učinkovito kot kadarkoli prej. Zato je toliko bolj presenetljivo, da učitelji v osnovnih šolah po Evropi ne morejo zakonito digitalizirati poglavja učbenika, ga po elektronski pošti poslati svojim učencem in jim dovoliti, da ga med seboj prosto delijo. Tako, pravzaprav samoumevno, ravnanje učiteljem onemogoča avtorskopravna zakonodaja marsikatere države članice EU. V prispevku so obravnavane nacionalne ureditve držav članic EU na področju izjem od avtorske pravice za namene izobraževanja, pri čemer je poudarek zlasti na ugotavljanju razlik med njimi in identificiranju primerov za izobraževalce najbolj in najmanj ugodnih ureditev.

**Ključne besede:** • avtorska pravica • izjeme • izobraževanje • prosta uporaba • primerjava nacionalnih zakonodaj •

---

NASLOV AVTORJA: Saša Krajnc, univ. dipl. prav., Inštitut za intelektualno lastnino, Dalmatinova 2, SI- 1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: sasa.krajnc@ipi.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-115-5.3>

ISBN 978-961-286-115-5

©©©©Avtor

Dostopno na: <https://press.um.si>

## Copyright Exceptions for Education

SAŠA KRAJNC

**Abstract** Through digital technology, online media platforms and social networks society has gained almost unlimited access to information. It seems that the fundamental right to education can now be exercised more effectively than ever before. It is therefore all the more surprising, that teachers in elementary schools across Europe cannot legally digitalize a chapter of a textbook, send it to their pupils by mail and allow them to share it amongst them. As innocent of an act as this may seem, it is prohibited by the legislation of most EU countries. This article focuses on the comparison of national copyright laws of EU member states regarding copyright exceptions for educational purposes, especially on highlighting the differences between them and identifying the best and worst practices for educators.

**Keywords:** • copyright • exceptions • education • free use • comparison of national legislations •

---

CORRESPONDENCE ADDRESS: Saša Krajnc, university graduated lawyer, Intellectual Property Institute, Dalmatinova 2, SI-1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: [sasa.krajnc@ipi.si](mailto:sasa.krajnc@ipi.si).

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-115-5.3>

ISBN 978-961-286-115-5

©<sup>©</sup>Author

Available at: <http://press.um.si>

## 1 Uvod

Izjeme od avtorske pravice, ki jih avtorski zakoni držav članic EU predvidevajo za namene izobraževanja, so pogosto preozke, toge in neprilagojene modernim izobraževalnim procesom. Nekatere ureditve ustreznih izjem sploh ne predvidevajo. V vseh primerih, ko učitelji<sup>1</sup> učnega materiala ne morejo uporabiti na podlagi ustrezne zakonske izjeme, bi bile izobraževalne ustanove hipotetično primorane pridobiti ustrezne pravice za uporabo del od neposredno od imetnikov teh pravic (avtorjev, izvajalcev, založnikov, producentov idr.). Že z vidika obsega raznovrstnih avtorskih del, ki so na različne načine uporabljena za namene pouka, se kaj takega zdi nepredstavljivo. S finančnega vidika pa je pridobivanje ustreznih licenc za uporabo del za marsikatero izobraževalno ustanovo preprosto neizvedljivo. Na Poljskem bi šole za takšne licence porabile približno polovico vseh finančnih sredstev, ki jih država nameni za izobraževanje socialno ogroženih učencev (Tarkowski, 2016).

Tudi kolektivno upravljanje avtorskih pravic na tem področju je problematično, saj so izobraževalne ustanove neredko prisiljene vstopati v finančno neugodna pravna razmerja z več različnimi kolektivnimi organizacijami, ki uveljavljajo nadomestila v imenu različnih imetnikov pravic za različne oblike uporabe avtorskih del. Postopki pogajanj s kolektivnimi organizacijami so domala epsko zapleteni in dolgotrajni, nekateri akterji v izobraževanju pa so iz njih tudi povsem izključeni (npr. neprofitne organizacije). Tudi v najboljšem primeru sklenitve dogovora s kolektivno organizacijo nekateri imetniki pravic in oblike uporabe del sploh niso kolektivno zastopane, zato je v teh primerih še zmeraj potrebno sklepati licenčne pogodbe oz. razčiščevati pravice na ravni posameznega avtorskega dela.<sup>2</sup>

V danih okoliščinah so marsikatero oblike uporabe del, ki se jih učitelji pri svojih izobraževalnih metodah poslužujejo, pravzaprav nezakonite. Posledično informacijske in izobraževalne platforme izobraževalnih ustanov, ki ne želijo tvegati zahtevkov imetnikov avtorskih pravic iz naslova kršitev, raje ne objavijo učnega materiala, ki ga ob svojem delu pripravljajo učitelji, saj glede na nejasno in pomanjkljivo zakonodajo ne morejo biti prepričane, ali je uporaba avtorskih vsebin dovoljena (prim. Tarkowski, 2015). Ob upoštevanju navedenega konteksta postane očitno, zakaj so široke in fleksibilne zakonske izjeme, ki omogočajo zakonito brezplačno uporabo avtorskih del, se nanašajo na širok krog del in njihovih uporabnikov ter se je nanje mogoče v vsakem trenutku sklicevati brez dodatnih pogojev in pogajanj, v modernih izobraževalnih procesih ključnega pomena.

Prispevek temelji na podatkih, ki jih je za namene neprofitne organizacije Creative Commons zbrala in obdelala avtorica Teresa Nobre. V študiji iz leta 2014 je primerjana zakonska ureditev izjem za izobraževanje v državah članicah EU in evropskih državah, ki niso članice EU.<sup>3</sup>

Poleg primerjave med nacionalnimi ureditvami glede izjeme za izdajanje učbenikov in drugih oblik uporabe avtorskih del za namene izobraževanja, je v tem prispevku izpostavljen tudi pomen izjeme citiranja za uporabo avtorskih del v izobraževalnih procesih. Posebej je obravnavana tudi prihajajoča sprememba zakonodaje EU na tem

področju. Za primerjavo pa je predstavljena tudi ureditev v evropskih državah, ki niso članice EU.

## 2 Izjema za izobraževanje po EUCD

Težnje po uvedbi izjem od avtorske pravice za izobraževalne namene so bile izražene že ob sprejemu Bernske konvencije za varstvo književnih in umetniških del<sup>4</sup> (BK) in so bile upoštevane tudi ob sprejemanju avtorskopravne zakonodaje EU. Člen 5 Direktive št. 2001/29/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 22. maja 2001 o usklajevanju določenih vidikov avtorske in sorodnih pravic v informacijski družbi<sup>5</sup> (EUCD) za namene izobraževanja predvideva izjemo, ki jo lahko države članice EU opcijsko uvedejo v svojo nacionalno zakonodajo. Izjema dovoljuje uporabo avtorskih del pri izobraževalni in raziskovalni dejavnosti v nekomercialne namene:

### Člen 5

#### *Izjeme in omejitve*

[...]

3. Države članice lahko predvidijo izjeme in omejitve pravic iz členov 2 in 3 v naslednjih primerih:

(a) uporaba izključno v namen ilustracije pri pouku ali znanstvenem raziskovanju, kadar se navede vir vključno z avtorjevim imenom, razen če se to izkaže za nemogoče, in v obsegu, ki ga opravičuje nekomercialni namen, ki naj se doseže;

[...]

Izjema omogoča vse oblike uporabe avtorskih del za namene ilustracije pri pouku, v nekomercialne namene in v obsegu, ki je za doseganje takega namena potreben. Slabosti ureditve so nedvomno v tem, da je uvedba izjeme po EUCD opcijaska in je državam članicam torej sploh ni potrebno vpeljati. Obenem je člen zasnovan presplošno, kar omogoča širok manevrski prostor pri implementaciji in posledično razlike med nacionalnimi ureditvami. Tako npr. ni jasno, ali mora biti izjema nujno brezplačna, in kaj natančno zajema pojem »ilustracije«. Težave z interpretacijo se pojavijo tudi pri uradnih prevodih direktive. Tako slovenska različica omenja »pouk«, kar kaže na uporabo del pri neposrednem pouku v živo<sup>6</sup>. Enako izhaja tudi iz nemškega prevoda, ki uporablja izraz »Veranschauligung im Unterricht«. V nasprotju s tem pa angleški prevod uporablja izraz »illustration for teaching«, ki je usmerjen na širši krog izobraževalnih procesov in ne zgolj »face-to-face« poučevanje.

## 3 Generalni pregled uvedbe izjeme za izobraževanje v evropskih državah

Izjemo za namene izobraževanja iz člena 5(3)(a) EUCD so države članice zelo raznoliko implementirale v svoje nacionalne zakonodaje, načeloma pa to materijo urejajo v okviru dveh sklopov določb:

- a) izjeme oz. omejitve pri izdajanju kompilacij oz. učbenikov in
- b) druge oblike uporabe avtorskih del za namene izobraževanja.

Razlike med nacionalnimi ureditvami se ne kažejo samo v tem, ali njihove zakonodaje predvidevajo izjemo za namene izobraževanja ali ne, ampak tudi v tem, za katera dela jo predvidevajo, v kakšni obliki (originalni ali predelani) in v kakšnem obsegu je mogoče delo v skladu z izjemo uporabiti (celotno delo ali samo del), katere oblike uporabe so dovoljene (v nedigitalnih ali digitalnih okoljih) ter ali je uporaba odplačna ali neodplačna.

#### **4 Ureditev izjem za izobraževanje v nacionalnih ureditvah posameznih držav članic EU**

##### **4.1 Izjema za izdajanje učbenikov**

Iz pregleda nacionalnih ureditev držav članic EU izhaja, da je večina uvedla izjemo za uporabo del pri izdajanju učbenikov. Pri tem je potrebno opozoriti, da se pod pojmom »učbenik« običajno upoštevajo le komercialne publikacije, ki jih za izobraževalne namene izdajajo izobraževalne ustanove ali založbe, ne pa tudi nekomercialne zbirke gradiva in nalog, ki jih za namene pouka pripravljajo učitelji sami.

EU/EEA countries and Switzerland	Does the law permit it?	For free?	In which forms can works be compiled?		What kinds of works can be compiled?				To what extent can works be compiled?			Which acts of use are permitted?		Other limitations	
			Any	Translated	Any	Works of Art	Video	Music	Textbooks	Any	Entire Short Works	Entire Works of Art	Any		Online Uses
Austria	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Belgium	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Bulgaria	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Croatia	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Cyprus	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Czech Republic	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Denmark	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Estonia	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Finland	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
France	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	N/A
Germany	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Greece	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Hungary	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Iceland	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Ireland	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Italy	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Latvia	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Lithuania	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Liechtenstein	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Luxembourg	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Malta	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	N/A
Netherlands	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Norway	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Poland	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Portugal	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Romania	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Slovakia	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	N/A
Slovenia	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Spain	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	N/A
Sweden	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Switzerland	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
United Kingdom	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
32	28	12	20	20	17	22	18	26	21	8	22	18	13	17	28

Table 3. To compile copyrighted works in teaching compilations: EU member states, EEA member states and Switzerland

Yes	No
Yes? (Unclear)	No? (Unclear)
No Source Available	

Vir: Nobre, 2014: 12.

Iz zgornje tabele je razvidno, da izjeme niso implementirale le Francija, Malta in Slovaška, glede na razpoložljive podatke pa je najbrž nima tudi Španija.

62,5 odstotka držav članic EU, ki so izjemo implementirale, so jo uvedle v obliki zakonite licence, torej kot odplačno opcijo, pri kateri mora izdajatelj učbenika ustrezni kolektivni organizaciji plačati primerno nadomestilo. Jasno je, da plačilo nadomestil za marsikatero izobraževalno ustanovo, zlasti pa za nekomercialne in neinstitucionalizirane izobraževalce, predstavlja precejšnje finančno breme.

Približno 40 odstotkov držav članic EU dopušča izjemo samo za določena avtorska dela, druga pa so izvzeta (najpogosteje avdio-vizualna dela). Takšna ureditev je posledica zakonodajne nomotehnike, pri kateri nacionalni zakon izjeme ne uvaja v obliki generalne klavzule, temveč taksativno našteva ali izrecno izvzema določene vrste avtorskih del (Nobre, 2014: 11).

Prav tako okoli 40 odstotkov držav članic EU ne omogoča uporabe vsebine učbenikov v digitalnih okoljih, ampak je uporaba del omejena na uporabo učbenikov v fizični obliki kot pripomoček pri pouku v živo, kar je pogosto posledica generalne neprilagojenosti nacionalnih avtorskih zakonov na uporabo del v digitalni obliki in pritiskom s strani založnikov.

Izjema za izdajanje učbenikov je v najširši obliki in z najmanj omejitvami vpeljana v Estoniji, na Češkem, v Bolgariji in Romuniji. Izmed držav, ki so izjemo uvedle, pa je ta najbolj restriktivna na Švedskem, v Grčiji, na Irskem in v Veliki Britaniji.

Primer najboljše prakse: Estonija

Druga in tretja točka 19. člena estonskega avtorskoprnega zakona<sup>7</sup> določata:

*Without the author's consent and without payment of remuneration, but subject to the obligation to indicate the name of the author of the work, if it appears in the work, the title (designation) of the work and the source in which the work has been published, it shall be permitted:*

*[...]*

*2. to use a lawfully published work or parts thereof by way of illustration in publications, radio and television broadcasts, sound and video recordings for teaching purposes to the extent justified by the purposes;*

*3. to reproduce articles published in newspapers, journals or other periodicals and extracts from published works by reprographic means exclusively for purposes of teaching and scientific research in educational and research institutions the activities of which do not serve direct or indirect commercial gains;*

Primer najslabše prakse: Švedska

Določba 13. člena švedskega avtorskoprnega zakona<sup>8</sup> določa:

*For educational purposes, copies of published works may be prepared by means of reprographic reproduction and recordings made of works broadcast by sound radio or television if an extended collective agreement license applies under Article 26i. The copies and recordings thus made may be used only in those educational activities which are covered by the agreement forming the basis for the extended collective agreement license.*

*The first paragraph does not apply if the author has filed a prohibition against such reproduction with any of the contracting parties.*

Slovenska ureditev:

V primerjavi z zgornjimi praksami dovoljuje slovenska ureditev uporabo avtorskih del za namene reprodukcije v učbenikih ob plačilu primerne nadomestila kolektivni

organizaciji (47. člen Zakona o avtorski in sorodnih pravicah<sup>9</sup> (ZASP)). Izjema oz. zakonita licenca je predvidena za že objavljene dele avtorskih del ter posamična dela s področij fotografije, likovne umetnosti, arhitekture, uporabne umetnosti, industrijskega oblikovanja in kartografije. Iz izjeme so torej izvzeta avdio-vizualna in glasbena dela. ZASP zaradi nomotehnične posebnosti (najbrž) omogoča tudi digitalno uporabo del, saj drugi odstavek 43. člena ZASP določa, da se zakonita licenca nanaša tudi na javno priobčitev navedenih del, v katero od spremembe ZASP v letu 2001 spada tudi pravica dajanja na voljo javnosti (osma točka drugega odstavka 22. člena ZASP).

## 4.2 Druge oblike uporabe avtorskih del za namene izobraževanja

Izjema za druge oblike uporabe avtorskih del za namene pouka, razen izdajanja učbenikov, se vsebinsko nanaša na raznolike možnosti izkoriščanja avtorskih vsebin v procesih izobraževanja - od uporabe in razširjanja raznovrstnih besedil, do izvajanja šolskih dramskih iger in organiziranja filmskih večerov.

EU/EEA countries and Switzerland	Does the law permit it?	For free?	In which forms can works be used?		What kinds of works can be used?					To what extent can works be used?			Which acts of use are permitted?		Other limitations	
			Any	Translations	Any	Works of Art	Video	Music	Textbooks	Any	Entire Short Works	Entire Works of Art	Any	Online Uses		
Austria	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Belgium	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Bulgaria	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Croatia	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	N/A
Cyprus	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Czech Republic	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Denmark	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Estonia	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Finland	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
France	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	N/A
Germany	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	N/A
Greece	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Hungary	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Iceland	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	N/A
Ireland	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Italy	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	N/A
Latvia	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Lithuania	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	N/A
Liechtenstein	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Luxembourg	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Malta	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Netherlands	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Norway	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Poland	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Portugal	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Romania	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Slovakia	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	N/A
Slovenia	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	N/A
Spain	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	N/A
Sweden	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	N/A
Switzerland	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
United Kingdom	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
32	22	14	19	20	14	19	15	17	20	12	21	15	11	16		22

Table 5. To otherwise use copyrighted works in educational resources: EU member states, EEA member states and Switzerland

Yes	No
Yes? (Unclear)	No? (Unclear)



Izrecno izjemo za različne oblike uporabe avtorskih del za namene izobraževanja je uvedlo le 68,8 odstotka držav članic EU. Nimajo je npr. Hrvaška, Francija, Nemčija, Italija in Španija.

Neodplačno uporabo avtorskih del omogoča približno 60 odstotkov držav članic EU, podoben odstotek pa tudi uporabo del v spremenjeni obliki, torej so uporabnikom omogočene proste predelave dela. Glede na naravo izobraževalnih procesov, ki so usmerjeni k dodajanju nove vrednosti že obstoječim vsebinam in kreiranju novih vsebin, je možnost predelave že obstoječih avtorskih del lahko pomembna komponenta razvoja kreativnega mišljenja. Čeprav je izjema na ta način uveljavljena v več kot polovici držav članic, ki so izjemo implementirale, je pravica predelave pogosto omejena na uporabo del v testih oz. preverjanjih znanja, kar znatno okrne obseg in učinek izjeme.

Približno tretjina držav članic ne omogoča proste uporabe celotnih del ali video vsebin, prav tako tretjina ne omogoča uporabe v digitalnih okoljih, kar je najverjetneje mogoče pripisati vplivu partikularnih interesov imetnikov pravic na literarnih in avdio-vizualnih delih na zakonodajne postopke in spremembe avtorskopravne zakonodaje.

Iz pregleda je razvidno, da so razlike med ureditvami držav članic znatne, zlasti zaradi različnih možnosti implementacije izjeme iz EUCD. Trenutna situacija ne prispeva k poenotenju prava na tem področju, v praksi pa povzroča vse več težav, saj zakonodaja zaostaja za potrebami sodobnih modelov izobraževanja (npr. izobraževanja v digitalnih okoljih in pouka na daljavo).

Tudi pri vpeljavi te izjeme se najbolje odrežejo Estonija, Češka, Bolgarija in Romunija, kjer je izjema implementirana najširše. Med države z najbolj omejenim obsegom izjeme pa spadajo Grčija, Madžarska in Poljska.

#### Primer najboljše prakse: Bolgarija

Druga točka drugega odstavka 24. člena bolgarskega avtorskoprnega zakona<sup>10</sup> določa:

*The following shall be permissible without the consent of the copyright holder and without payment of compensation:*

[...]

*Use of parts of published works or of a limited number of works in other works to the extent justified by the purposes of analysis, comments or scientific research. Such use shall be permissible only for scientific and educational purposes, provided the source and the name of the author are cited unless this turns out to be impossible.*

#### Primer najslabše prakse: Grčija

Določba 21. člena grškega avtorskoprnega zakona<sup>11</sup> določa:

*It shall be permissible, without the consent of the author and without payment, to reproduce articles lawfully published in a newspaper or periodical, short extracts of a work or parts of a short work or a lawfully published fine art work exclusively for teaching or examination purposes at an educational establishment, in such measure as is commensurate with the aforementioned purpose, and provided that the reproduction is effected in accordance with good morals and does not impede normal exploitation. The reproduction must be accompanied by an indication of the source and of the names of the author and of the publisher, provided the said names appear on the source.*

#### Slovenska ureditev:

Poleg izjeme za izdajanje učbenikov ZASP predvideva tudi druge oblike proste uporabe avtorskih del za izobraževalne namene, vendar pod izrazito restriktivnimi pogoji. Zgolj za namene pouka v živo je dovoljeno javno izvajanje in priobčitev javnosti že objavljenih del, javno izvajanje objavljenih del na brezplačnih šolskih slovesnostih in sekundarno radiodifuzno oddajanje RTV šolskih oddaj (prva do tretja točka prvega odstavka 49. člena ZASP). Ta določba se zaradi zgoraj opisane nomotehnične posebnosti sicer formalnoppravno nanaša tudi na uporabo (vseh vrst) del v digitalnih okoljih, vendar je taka uporaba v okviru te izjeme izrazito vprašljiva, saj je iz besedila člena razvidno, da je namen zakonodajalca pri sprejemanju določbe obsegal zlasti javno izvajanje del pri pouku, na šolskih slovesnostih in preko RTV oddaj (npr. izvajanje dramskih iger, recitiranje poezije, izvajanje glasbe itd.).

Glede na opisano ureditev ugotavljamo, da se Slovenija uvršča v sam rep evropskih nacionalnih zakonodaj pri implementaciji izjem za izobraževanje, saj je (poleg izdaje učbenikov) uporaba avtorskih del za namene izobraževalnih procesov uveljavljena v restriktivnem okvirju, ki reproduciranja, predelav in deljenja avtorskih vsebin v izobraževalnih procesih skorajda ne dopušča.

## **5 Izjema citiranja**

V državah, ki niso uvedle izjeme za izobraževanje v takšni ali drugačni obliki, ali pa so jo uvedle z različnimi omejitvami, se bo uporaba avtorskih del za izobraževalne namene v določenih primerih lahko uvrstila v okvir izjeme citiranja.

Sklicevanje na izjemo citiranja je v praksi marsikdaj bolj uporabno, saj je izjema citiranja generalno fleksibilnejša od specialnih izjem za izobraževanje, vsebuje manj omejitev in je obvezno brezplačna. Države podpisnice BK so morale izjemo citiranja skladno s členom 10(1) BK obvezno implementirati v svojo nacionalno zakonodajo.

Običajno izjema citiranja ni omejena na določeno vrsto avtorskih del in ne vsebuje drugih vsebinskih restrikcij, razen pogojev, da mora biti citirano delo predhodno objavljeno in da se avtorja ob citiranju ustrezno navede. Načeloma je v okviru citiranja dovoljena vsakršna uporaba avtorskega, tudi predelava, dajanje na voljo javnosti, komercialno izkoriščanje itd.

Izjemo citiranja zaradi obvezne implementacije po BK vsebujejo prav vsi avtorskopравни zakoni držav članic EU, v relativno podobni obliki. Razlike se kažejo zgolj v naboru del, ki jih je mogoče citirati v celoti, ter v obsegu, v katerem je dovoljeno originalno delo prevzeti v glavno delo. Glede slednjega je predvsem pomembna sodna praksa nacionalnih sodišč, posplošeno pa velja, da mora biti obseg citiranega dela bistveno manjši od obsega dela, v katero je vključen (prim. Trampuž, 1997: 154).

ZASP v 51. členu predvideva možnost citiranja odlomkov del in celotnih del s področij fotografije, likovne umetnosti, arhitekture, uporabne umetnosti, industrijskega oblikovanja in kartografije, ne vključuje pa glasbenih in avdio-vizualnih del. Prav tako mora biti podan t. i. citirni namen, torej da se citirano avtorsko delo uporabi z namenom ponazoritve, soočenja ali napotitve.

Pri državah članicah EU, ki niso uvedle posebnih izjem za izobraževanje, bo izjema citiranja pravzaprav edina pravna podlaga za uporabo avtorskih del v učnih procesih, kar je neugodno predvsem zaradi narave citiranja kot takega, torej izkazovanja citirnega namena in omejitev pri obsegu uporabe.

V vseh primerih, kadar za uporabo avtorskih del za namene izobraževanja ni na voljo ustreznih pravnih mehanizmov, so še toliko bolj pomembni viri izobraževalnih vsebin, ki so prosto dostopni pod različnimi prostimi licencami<sup>12</sup> in v okviru podatkovnih baz s prosto dostopnimi viri za odprto izobraževanje (»open education resource databases«).<sup>13</sup>

## **7 Nova Direktiva o avtorskih pravicah na enotnem digitalnem trgu**

V septembru 2016 je Evropska Komisija objavila paket zakonodajnih reform na področju avtorskega prava EU, ki vključuje štiri nove zakonodajne akte.<sup>14</sup> Med temi je tudi Predlog direktive o avtorskih pravicah na enotnem digitalnem trgu (v nadaljevanju: Predlog direktive). Paket je rezultat večletnih prizadevanj za uskladitev avtorskopravnih vidikov delovanja enotnega digitalnega trga in pozivov raznovrstnih deležnikov k harmonizaciji in modernizaciji tega pravnega področja.

Predlog direktive predvideva vpeljavo obvezne izjeme za namene ilustracije pri poučevanju, pri čemer mora biti uporaba avtorskih del nekomercialna.

### **Člen 4**

#### ***Uporaba del in drugih predmetov urejanja v dejavnostih digitalnega in čezmejnega poučevanja***

*1. Države članice uredijo izjemo ali omejitev pravic iz členov 2 in 3 Direktive 2001/29/ES, členov 5(a) in 7(1) Direktive 96/9/ES, člena 4(1) Direktive 2009/24/ES in člena 11(1) te direktive, da bi omogočile digitalno uporabo del in drugih predmetov urejanja izključno za namen ilustracije pri poučevanju,*

*kolikor to upravičuje nekomercialni namen, ki ga je treba doseči, pod pogojem da:*

*(a) uporaba poteka v prostorih izobraževalne ustanove ali prek varnega elektronskega omrežja, ki je dostopno zgolj učencem ali študentom izobraževalne ustanove in učiteljskemu osebju;*

*(b) uporabo spremlja navedba vira, vključno z avtorjevim imenom, razen če se to izkaže za nemogoče.*

*2. Države članice lahko določijo, da se sprejeta izjema skladno z odstavkom 1 ne uporablja na splošno ali v zvezi s posebnimi vrstami del ali drugih predmetov urejanja, če so ustrezne licence, ki dovoljujejo opisana dejanja v odstavku 1, na enostaven način na voljo na trgu.*

*Države članice, ki izkoristijo določbo iz prvega pododstavka, sprejmejo potrebne ukrepe, da zagotovijo ustrezno razpoložljivost in vidnost licenc, ki dovoljujejo dejanja, opisana v odstavku 1, za izobraževalne ustanove.*

*3. Za uporabo del ali drugih predmetov urejanja izključno za ilustracije pri poučevanju prek varnih elektronskih omrežij, opravljeno v skladu z določbami nacionalne zakonodaje, sprejetimi skladno s tem členom, se šteje, da je potekala izključno v državi članici, v kateri ima izobraževalna ustanova sedež.*

*4. Države članice lahko določijo pravično nadomestilo za škodo, ki jo utrpijo imetniki pravic zaradi uporabe njihovih del ali drugih predmetov urejanja skladno z odstavkom 1.*

Iz drugega odstavka citiranega člena izhaja, da državam članicam EU izjeme ni potrebno uvesti, če so za določeno vrsto del na voljo ustrezne licence, ki omogočajo zakonito uporabo dela. V praksi ta določba »obvezno« naravo izjeme pretvarja v opcijsko, saj bodo države članice po vsej verjetnosti nenaklonjene vpeljavi izjeme, kadar bo za določeno vrsto del dostopno (odplačno) licenciranje. Pridobivanje tovrstnih licenc pa bo ponovno obremenilo proračune izobraževalnih ustanov in odprlo pogosto problematične procese pogajanja in usklajevanja z imetniki pravic in kolektivnimi organizacijami.

Predlagana izjema ima sicer še druge pomanjkljivosti. Nanaša se zgolj na uporabo avtorskih del v digitalnih okoljih in zaprtih omrežjih izobraževalnih ustanov. Avtorska dela se torej tudi v okviru te izjeme med odprtimi omrežji izobraževalcev in učencev ne bodo mogla razširjati, prav tako pa se izjema ne nanaša na poučevanje v živo.

Izjema naslavlja izključno »izobraževalne ustanove«, pri čemer ni jasno, kateri subjekti, ki delujejo v okviru mnogoterih izobraževalnih dejavnosti, so s tem izrazom pravzaprav zajeti. Po vsej verjetnosti iz tega kroga izpadejo zasebne izobraževalne dejavnosti in neprofitne izobraževalne organizacije, morda pa tudi muzeji, knjižnice, arhivi in druge javne in zasebne ustanove, katerih primarna dejavnost ni izobraževanje.

Iz pregleda nacionalnih ureditev držav članic EU izhaja, da imajo nekatere države že na podlagi EUCD vpeljane bolj učinkovite in manj restriktivne izjeme za izobraževanje, kot jih predvideva nov Predlog direktive, in ki so uporabne tudi v digitalnih okoljih. Kaj se bo z zakonodajo v teh državah zgodilo po implementaciji Predloga direktive je težko napovedati, pričakovati pa je, da bodo vsaj nekatere države novo ureditev sprejele in s tem naredile korak nazaj k bolj omejujoči zakonodaji.<sup>15</sup>

## 8 Razmere v evropskih državah, ki niso članice EU

Študija T. Nobre je pokazala, da imajo evropske države, ki niso članice EU, bolj poenoteno ureditev zakonskih izjem za izobraževanje, ki je načeloma tudi manj restriktivna glede pogojev in načinov proste uporabe avtorskih del pri izobraževanju.

To je posledica dejstva, da so države, ki jih ne veže zakonodaja EU, v svoje nacionalne avtorske zakone večinoma vpeljale rešitve, ki izhajajo iz Tunizijskega vzorčnega zakona o avtorski pravici za države v razvoju.<sup>16</sup> Predlagana ureditev iz 7. člena Vzorčnega zakona, ki določa izjeme od avtorske pravice, temelji na ameriški avtorskopravni doktrini *fair use*, v skladu s katero je dovoljena prosta uporaba dela, če to opravičuje namen uporabe, pri čemer legitimni interesi avtorja niso nesorazmerno prizadeti.<sup>17</sup> Koncept v obliki odprte generalne klavzule, ki se nanaša na vse vrste avtorskih del in vse oblike uporabe, je fleksibilnejši od razmeroma togih seznamov taksativno naštetih izjem od avtorske pravice, kar je običajna praksa v državah članicah EU.

Izmed 12 držav, ki so bile vključene v študijo, je le v treh (25 odstotkov) predvideno plačilo nadomestila za uporabo avtorskih del pri izdajanju učbenikov, prav tako le tri izmed teh držav ne dovoljujejo objave in razširjanja učbenikov v digitalnih okoljih (Nobre, 2014: 11–12).

Le tri izmed primerjanih 12 držav nimajo zakonske izjeme za druge oblike uporabe avtorskih del za namene izobraževanja. Izmed preostalih devetih le ena predvideva odplačno izjemo. V večini držav je dovoljena uporaba vseh avtorskih del v originalni in predelani obliki, tudi preko spleta (Nobre, 2014: 16).

Zgornja statistika jasno kaže, da so zakonodaje evropskih držav, ki niso članice EU, veliko bolj naklonjene prosti uporabi del za izobraževalne namene. Obenem so si zakonske ureditve v teh državah veliko bolj podobne, čeprav temeljijo na nezavezujočem pravnem viru, med državami pa obstajajo pomembne kulturne in ekonomske razlike. Izjeme za izobraževanje so zgovoren prikaz situacije, kjer je premišljeno začrtani »soft law« dosegel boljši učinek od obvezujočih pravnih aktov, katerih cilj je poenotenje nacionalnih pravnih režimov v okolju, ki temelji na kulturni, ekonomski in sistemski koherenci.

## 9 Sklep

Ob trenutnem stanju nacionalnih zakonodaj in prihajajočih spremembah je prognoza za izobraževalce precej neugodna. Že zdaj je jasno, da nov Predlog direktive, v katerem se

odraža pripravljenost zakonodajalca EU, da popušča partikularnim interesom založnikov, producentov in spletnih gigantov, ne bo prinesel prepotrebnih sprememb, ki bi uravnotežile interese imetnikov pravic z interesi uporabnikov v digitalnih okoljih. V državah, kjer so izjeme za izobraževanje že zdaj omejene, bo nova zakonodaja najbrž prinesla zgolj vpeljavo novih licenc in utrudljiva pogajanja s kolektivnimi organizacijami. V državah, ki imajo trenutno širše začrtane izjeme, kot jih predvideva predlog direktive, pa se bodo najverjetneje okrepili interesi imetnikov pravic, kar lahko v najslabšem primeru pripelje do zaostrovanja zakonodaje na škodo uporabnikov (prim. Bogataj Jančič: 2008: 3). Na kakšen način naj bi predlagana ureditev prispevala k poenotenju nacionalnih ureditev, si ni mogoče predstavljati.

Glede na veljavno slovensko zakonodajo bi bila za izobraževalce najbolj ugodna vpeljava izjeme po vzoru Estonije, ki v kar največji možni meri dopušča prosto uporabo avtorskih del za namene izobraževanja, in to še preden bo Slovenija zavezana implementirati novo direktivo. Estonski sistem predvideva prosto in brezplačno uporabo vseh avtorskih del, v originalni in predelani obliki, deloma ali v celoti, če je to potrebno za uresničevanje nekomercialnega izobraževalnega namena. Takšna izjema bi javnim izobraževalnim ustanovam omogočala neovirano izdajanje in razširjanje učnega gradiva ter uporabo avtorskih del v procesih izobraževanja, brez da bi bilo za to potrebno sklepati individualne pogodbe z imetniki pravic ali plačevati nadomestila kolektivnim organizacijam, kar bi imelo nenazadnje tudi ugodne proračunske posledice. V širšem smislu pa bi bogatilo izobraževalne in znanstvene repozitorije ter olajševalo dostop do informacij, materialov in vsebin izobraževalcem in učencem v javni in zasebni sferi.

### Opombe

<sup>1</sup> Izraz »učitelj« je v tem prispevku uporabljen za vse osebe, ki se na kakršen koli, institucionaliziran ali neinstitucionaliziran način ukvarjajo s podajanjem znanja (učitelji na šolah, profesorji na fakultetah, izobraževalci na raziskovalnih ustanovah, predavatelji, učitelji in mentorji v okviru neprofitnih organizacij, itd.).

<sup>2</sup> Za podroben pregled kolektivnega upravljanja avtorskih pravic v Evropi gl. Gervais, 2016: 139–174.

<sup>3</sup> T. Nobre, Educational Resources Development: Mapping Copyright Exceptions and Limitations in Europe, Creative Commons Project Open Educational Resources Policy in Europe, working paper, julij 2014, dostopno na: [http://oerpolicy.eu/wp-content/uploads/2014/07/working\\_paper\\_140714.pdf](http://oerpolicy.eu/wp-content/uploads/2014/07/working_paper_140714.pdf).

<sup>4</sup> Uradni list SFRJ-MP, št. 14/1975 in 4/1986, Uradni list RS št. 24/1992, Uradni list RS-MP, št. 9/1992 in št. 3/2007. BK v členu 10(2) predvideva uvedbo primernih izjem za izobraževanje, pri čemer daje nacionalnim zakonodajam pri tem relativno širok manevrski prostor: *Glede možnosti, da se na dovoljen način uporabljajo književna ali umetniška dela za ponazarjanje pouka z objavljanjem, oddajanjem po radiodifuziji ali z zvočnimi in vizualnimi snemanji, če tako uporabo upravičuje namen, ki ga je treba doseči, so odločilni zakoni v državah Unije in posebni sporazumi, ki so sklenjeni ali ki bodo sklenjeni med njimi, pri čemer mora biti takšna uporaba v skladu z dobrimi običaji*. Ob tem je potrebno vsako izjemo presojati še z vidika t. i. tristopenjskega testa in člena 9(2), ki varuje interese imetnikov pravic pri uporabi avtorskih del v okviru posamezne izjeme. Več o tem glej Tritton, 2008: 474.

<sup>5</sup> UL L 167, 22. 6. 2001, str. 10.

<sup>6</sup> Prim. M. Trampuž v komentarju k 49. členu ZASP, ki določa izjemo za namene »pouka« (Trampuž, 1997: 150–151).

<sup>7</sup> Copyright Act (consolidated text of February 15, 1999), dostopno na <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ee/ee001en.pdf>.

<sup>8</sup> Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, dostopno na [http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file\\_id=129538](http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=129538).

<sup>9</sup> Uradni list RS, št. 16/2007 (UPB), 68/2008, 110/2013, 56/2015 in 63/2016 (ZKUASP).

<sup>10</sup> Law on Copyright and Neighbouring Rights (as amended in 2002), dostopno na [http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file\\_id=237956#LinkTarget\\_1372](http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=237956#LinkTarget_1372).

<sup>11</sup> Law 2121/1993 on Copyright, Related Rights and Cultural Matters, dostopno na [http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file\\_id=127562#LinkTarget\\_570](http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=127562#LinkTarget_570).

<sup>12</sup> Med najbolj razširjenimi prostimi licencami so licence, ki jih ponuja neprofitna organizacija Creative Commons (CC). Več o tem gl. Bogataj Jančič, 2007: 186–189.

<sup>13</sup> Portal Learning Resources Exchange, dostopen na <http://lreforschools.eun.org>, je trenutno najboljše najbližji repozitorij vsebin za odprto izobraževanje v Evropi, ki ga sestavlja mreža 30 evropskih ministrstev s področja izobraževanja. V letu 2013 je Evropska komisija vzpostavila tudi portal Open Education Europa, ki je del iniciative Opening Up Education in je dostopen na <https://www.openeducationeuropa.eu>.

<sup>14</sup> Sporočilo za medije in povezave do posameznih besedil zakonodajnih predlogov dostopni na [http://europa.eu/rapid/press-release\\_IP-16-3010\\_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-3010_en.htm). V slovenskem jeziku so besedila dostopna na: <http://www.uil-sipo.si/uil/urad/o-uradu/novice/elektronske-novice/clanki/reforma-avtorskega-prava-predlogi-evropske-komisije-za-posodobitev-avtorskega-prava/>.

<sup>15</sup> <http://www.communia-association.org/2016/09/02/education-and-copyright-we-were-promised-an-exception-but-are-offered-licenses-instead/>.

<sup>16</sup> Tunis Model Law on Copyright for Developing Countries (1976). Vzorčni zakon je bil sprejet s strani Komiteja vladnih strokovnjakov na vabilo tunizijske vlade, februarja 1976, ob sodelovanju WIPO in UNESCO. Vzorčni zakon je na voljo tukaj: [http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL\\_ID=31318&URL\\_DO=DO\\_TOPIC&URL\\_SECTION=201.html](http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=31318&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html).

<sup>17</sup> Doktrina izhaja iz 107. člena ameriškega Copyright Act (1976) in dovoljuje prosto uporabo avtorskih del, kadar so za to izpolnjeni štirje pogoji:

- a) namen uporabe (komercialen ali nekomercialen)
- b) narava avtorskega dela
- c) obseg dela, ki bi bil uporabljen, glede na celotno avtorsko delo
- d) učinek uporabe na potencialno tržno vrednost avtorskega dela.

## Literatura

Bogataj Jančič M., et al. (2007) Pravni vodnik po internetu (Ljubljana: GV Založba).

Bogataj Jančič, M. (2008) Avtorsko pravo v digitalni dobi (Ljubljana: Založba Pasadena).

Gervais, D., [ur.] (2016) Collective Management of Copyright and Related Rights (Alphen aan den Rijen: Wolters Kluwer).

Nobre, T. (2014) EDUCATIONAL RESOURCES DEVELOPMENT: Mapping Copyright Exceptions and Limitations in Europe, Creative Commons Project Open Educational Resources Policy in Europe, working paper (dostopno na: [http://oerpolicy.eu/wp-content/uploads/2014/07/working\\_paper\\_140714.pdf](http://oerpolicy.eu/wp-content/uploads/2014/07/working_paper_140714.pdf)), zadnji dostop 17. 1. 2017.

Tarkowski, A. (2015) Simple is beautiful, Copyright exceptions for education (dostopno na <http://www.communia-association.org/2015/07/02/simple-is-beautiful-copyright-exceptions-for-education/>), zadnji dostop 17. 1. 2017.

Tarkowski, A. (2016) Education and copyright: we were promised an exception but are offered licenses instead (dostopno na <http://www.communia->

association.org/2016/09/02/education-and-copyright-we-were-promised-an-exception-but-are-offered-licenses-instead/), zadnji dostop 17. 1. 2017.

Trampuž, M., Oman, B., Zupančič, A. (1997) Zakon o avtorski in sorodnih pravicah s komentarjem (Ljubljana: GV Založba).

Tritton, G. (2014) Intellectual Property in Europe (London: Sweet & Maxwell).